

TRABZON'DA MÜZİK KONULU BİR İNCELEME

MÜFİT SEMİH BAYLAN

Coğrafi konumu ve doğal yapısı nedeniyle sahilinde çok sayıda liman barındıran Karadeniz, eski çağlardan günümüze değin sözkonusu bu limanlar arasında ticaret yollarına ve ayrıca Avrupa ve Kafkasya, Balkanları, Kırım Yarımadası ve Anadolu coğrafyasının kuzey sahilleri boyunca birçok kültürü içinde yaşatan, ticari yolları birleştiren ya da dağıtan bir önemli coğrafya olarak karşımıza çıkar.

Bu incelemede, Karadeniz'in nadide köşelerinden olan Trabzon coğrafyasının müzik tarihine ve bu tarihsel gerçeğin sosyo-kültürel dokusuna makro bir gözle bakarak, konuyu elverdiğince incelemeye çalışacağız. Trabzon coğrafyası, Karadeniz'e paralel uzanan dağları ve bu dağların aralarına serpiştirilmiş vadilerde müzik kültürü olarak birbirinden farklı ses yapısını içinde barındırır.

Tabii ki bu incelemede, Anadolu ve Karadeniz coğrafyasının önemli bir kentli dokusunu, kentli kültürünü tarih boyunca yaşatmış olan Trabzon şehrinin müzik kültürünü tarihsel ve sosyo-kültürel anlamda inceleyip, kentin müzik yaşamına da makro bir bakış atacağız. Elbette ki bu geniş coğrafyanın her parçası kendine özgü karakteristik yapı taşlarını içinde yaşatırken, Trabzon şehrini de coğrafyanın ve dünyanın kendi bölgesinde önemli bir sanat şehri yapmış, kültür ve doğal varlıklar açısından zengin kılmıştır. Bu öyle bir zenginliktir ki Trabzon şehri ve havalisi müzik kültürü açısından Karadeniz havzasının spesifik bir mihenk taşıdır.

Müzik kuşkusuz toplumun mutlu günlerini birlikte kutlaması sırasında kullanılan önemli kültür

araçlarının başında gelendir. Bayramlar ve eğlenceler bu müzik kültürü içinde kendine özgü bir yapının oluşmasına neden olduğu gibi kederli günlerde ve yaslarda da müzik önemli bir yer tutar. Bunların her ikisi de kuşkusuz toplumun sosyal yaşamında çok önemlidir. Trabzon kent dokusu içerisinde müzik faaliyetini üç bölüm altında incelemek hem konuya daha yakın bakmak hem de konuyu sosyal açıdan daha sağlıklı değerlendirmemize yardımcı olacaktır:

- 1- Cumhuriyetin İlanına Kadar Olan Dönem.
 - 2- 1923'ten 1960'a Kadar Olan Dönem.
 - 3- 1960'tan Günümüze Kadar Olan Dönem.
- Şimdi bu dönemleri inceleyelim:

CUMHURİYETİN İLANINA KADAR OLAN DÖNEM

Osmanlı devletinin kurumsal yapısı içinde toplum kadın ve erkek olarak iki gruba ayrılmıştı. Bu iki grup ayrı ayrı eğlenceler düzenleyerek, ayrı ayrı yerlerde müzik icra ederlerdi. Kadınlar kendi aralarında, konaklarda ve evlerde toplanırlarken, erkekler de kendi aralarında ayrı evlerde toplanarak müzik icra ederlerdi. Bugünkü gibi şarkıların konserne edilerek bu kaynaktan müzik çalarlar vasıtasıyla tekrar tekrar dinlenilmesi mümkün olmadığından haliyle icra edilen müzikler canlı olarak küçük saz heyetleri ve hanendeler tarafından icra edilirdi. Bundan dolayı her ailede enstrüman çalan aile fertleri bulunurdu. Piyano kentli halkın hiç yabancı olmadığı bir enstrümandı.

Asla müziksiz düzenlenmeyen bu toplantılarda

genelde icra edilen, kentli halkın da düşkün olduğu geleneksel (makamsal) Türk müziği idi. 19. yüzyılın başlarında, muhtemelen 1820'li yıllarda ünlü Geleneksel Türk Musîkîsi bestecisi Hamamizade İsmail Dede Efendi'nin Trabzon'daki sürgün yıllarında Trabzon bilgin ve musikişinas Tayyipzâde Hafız Zühtü Efendi ile müzik çalışmaları yapmış olması ve bazı kimse- lere (ki bunların arasında şehirli hanımlar da bulun- maktaydı), ayrı Trabzon'un ünlü valilerinden Trabzon Lisesi'nin kurucusu Giritli Sırrı Paşa'nın (1879) eşi bestekar ve şair Leyla (Saz) Hanım'ın Trabzon'da bu- lunması, Trabzonlu genç kızlara ud dersleri vermesi, Trabzon kentli ahalisinin geleneksel Türk musikisine ne kadar yatkın olduğunun delili değil midir?

Erkekler tarafından düzenlenen eğlence gece- lerinde gözleri görmeyen âma çalgıcılar tercih edilir, eğer böyle çalgıcılar bulunamaz ise araya bir perde konularak müzik icra edilirdi. Bu yöntem meşk sıra- sında çengi var ise tercih edilen bir yoldu.

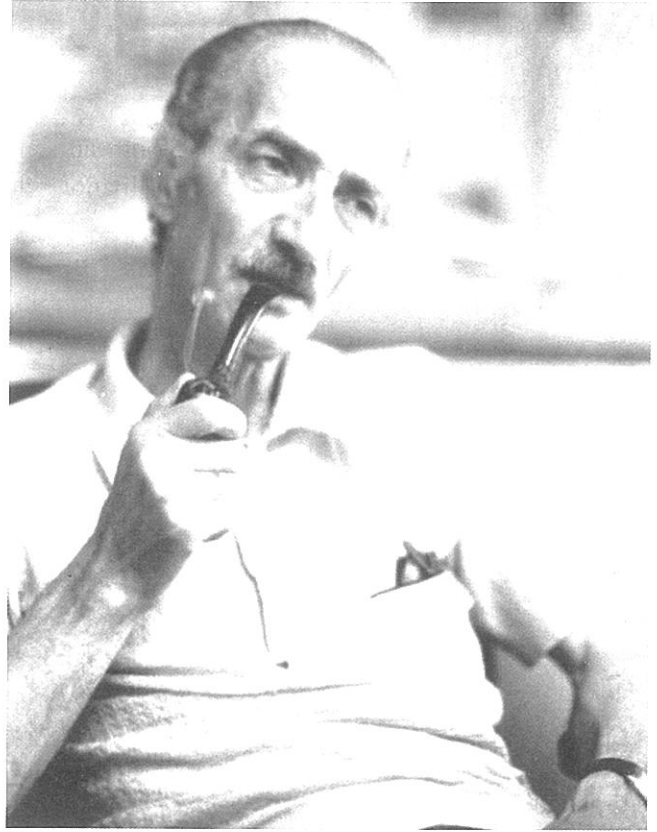
Trabzon vilayet Salnameleri'nden öğrendiği- mize göre, 19. yüzyılın son çeyreğinde Trabzon kent merkezinde, 52 adet gazinonun olduğudur. Bu gazino- lar eğlence amaçlı müzik icra ederlerken, konser ma- hiyetinde etkinliklere de yer veriyorlardı. Söz konusu gazinolar, şehrin merkezindeki bugün Atatürk Alanı, geleneksel olarak Meydan denilen bölgenin kuzey cep- hesinde bulunuyordu.

1923'TEN 1960'A KADAR OLAN DÖNEM

1923'te Cumhuriyetin ilanı ile, kentte yaşayan azınlıklar nedeniyle tarih boyunca batı medeniyeti ile sürekli temas halinde olan Trabzon kentinde müzik ala- nında ciddi gelişmelere ev sahipliği yapmıştır. Kentte ve bölgede herkesin sevdiği horon, kemeçe, davul ve zurna diğer geleneksel sazlarla birlikte önde gelen, ahalinin elinden neredeyse hiç düşürmediği enstrü- man ve oyunlardı. Cumhuriyetin ilanı ile daha önce haremlik, selamlık olarak sürdürülen kadın erkek ilişkisi, bu iki taraf arasında birlikte yaşama ve kay- naşmaya dönüşmüş, bu vesileyle modern faaliyetler tertip edilmiştir. Geleneksel Türk Musîkîsi bu faali-

yetlerde başköşededir.

Yeni kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti, müzik alanında da ciddi devrimlere girerek, devletin teme- lini oluşturan ideolojik yapının ekseninde halk bili- mi çalışmalarına başlamıştır. Bu vesileyle tüm yurttaki başlatılan saha çalışmaları Trabzon ve havalisinde de yapılmıştır. Bu sayede, Doğu Karadeniz havalisi ve kenti olan Trabzon'da hatırı sayılır bir malzemenin toplanması sağlanarak bunlar arşivlenmiştir. Bugün bu konuda başvurduğumuz kaynaklar yüz yıl önce yapılan bu çalışmaların sayesinde elde edilen başvuru kaynaklarıdır ve temeli oluşturur.

Ahmet Selim Teymur

Trabzon bölgesel müzik kültürüne ilişkin ilk çalışmaların dönemin önemli kurumlarından olan Dârülelhan (İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatu- varı) tarafından Trabzon bölgesine ve dolayısıyla tüm Anadolu'ya da gönderilmiş olan bilgi-anket fişleriyle

başlar. Bu fişlerin gönderilme tarihi 1923-1926 yılı sıralarıdır. Genç Türkiye Cumhuriyetin kurucu önderi Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda gerçekleştirdiği bu çalışmalarda, Trabzon'dan cevaben gönderilen bilgi-anket fişlerinde Trabzon bölgesi horonlar, horonlarda söylenen türküler ve konuyla ilgili yardımcı bilgiler yer almaktadır. Türk müzikolog ve folklor araştırmacısı Mahmut Ragıp Gazimihal yönetimindeki derleme ve araştırma heyeti, Darülelhan kimliği altında Trabzon havalisinde ciddi ilk bilimsel çalışmayı yapan heyet olarak tarihe geçer. Hatta bu çalışmalar sırasında sinema kamerası kullanılması da ayrıca önemlidir. Çalışmalar tamamlandıktan sonra Gazimihal'in "Şarkî Anadolu Türküleri ve Oyunları" adlı kitabı konuyla ilgili ilk kapsamlı kitap yayın olarak müzik tarihinde yerini alır.

Trabzon şehrindeki geleneksel Türk musîkisinin (Alaturka) varlığı, araştırmanın yapıldığı döneme kadar bölgedeki müzik kurumlarının yapısı ve niteliği, şehrin müzik icra edicileri sazende ve hanendeler hakkında bilgi vermenin ötesinde bölgenin yöresel çalgıları hakkında temel ve tarihsel değerlendirmeler yapılırken çalgıların icra edildiği yerlerdeki horonlar ve icracılarından kapsamlı bir şekilde söz eden Gazimihal'in bu kapsamlı yapıtı, cevabı o güne kadar verilemeyen birçok sorunun da yanıtını arar. Bu çalışmalar yapılırken balmumu kaydediciler (fonograf silindirleri) ve plaklar için ünlü ses kayıt firması Columbia ile çalışmalar sürdürülür. Bu kayıtlar Ortahisar'daki cezaevi (Hüseyin Kazaz Kültür Merkezi) ve Kemer kaya Mahallesi'ndeki öğretmen okulunda (Kannuni Anadolu Lisesi) gerçekleştirilir.

Bu ilk kapsamlı çalışmadan sonra 1943 yılında Ankara Devlet Konservatuarı ayrı bir çalışma düzenleyerek Trabzon bölgesinde incelemelerde bulunur. Bu çalışmada da aynen 20 yıl önce Darülelhan'ın izlediği yol izlenip bölgeye bilgi-anket fişleri gönderilerek gelen yanıtlar değerlendirilir. Bu şekilde gelen yanıtlarda Trabzon ilçelerine ait farklı türlerde horonlar, farklı konularda ağıt ve türküler, yol ve oyun havası icraları, bu icraları gerçekleştiren çalgılar ve çalgıları hakkında detaylı bilgiler verilmektedir. Geç-

mişe ışık tutan önemli kaynaklardan olan bu bilgi-anket fişleri bugün bölgede unutulmuş olan geleneksel halk çalgılarının yeniden hatırlanmasını sağlamıştır. Günümüze kadar neredeyse unutulmuş olan tulum çalgısı bu şekilde hatırlanmış, çalgının sadece Trabzon ve Rize'de olmayın bu bölgelerin köylerinde de icra edildiği gerçeği bu şekilde yeniden hatırlanarak gün ışığına çıkmıştır.

Ankara Devlet Konservatuarı'nın kuruluş çalışmaları sırasında ülkemize davet edilen Alman Müzikolog Paul Hindmetih'in düşünceleri çerçevesinde konservatuar da kurulan "Folklor Arşivi Şefliği"nin başına ünlü derlemeci Muzaffer Sarısözen getirilir. Her zaman üst düzeyde bir azimle ortaya koyduğu çalışmalarının ışığında ilk etapta Trabzon ve havalisinde 152 parça derlenir. Bu derlemeler yapılırken Sarısözen'in ekibinde yer alan ünlü Müzikolog Halil Bedii Yönetken tarafından çeşitli alanlarda kullanılır. Sarısözen tarafından oluşturulan Yurttan Sesler Topluluğu ile de icra edilen bu derlemeler Trabzon'un toplumsal müzik kimliğini ortaya koyması açısından ciddi önem taşımaktadır. Bu bilgi-anket fişleri Ankara Devlet Konservatuarı arşivinde günümüzde halen muhafaza edilmektedir. Trabzon ve havalisinde yapılmayan ama Trabzon ve havalisiyle bilgiler içeren bir başka önemli saha çalışması da ünlü besteci Ahmet Adnan Saygun'un 1937 yılında Cumhuriyet Halk Partisi tarafından desteklenen saha araştırma çalışmasıdır. Bu saha çalışmasında Rizeli kemençeci Sadık Aynacı tarafından icra edilen horon "Maçka Oyun Havası"dır. Cumhuriyet öncesinde bölgede mâni hatta ninniler derleyen ve adı günümüzde Trabzon'da belediyeye ait kültür merkezinde yaşayan Hamamizâde İhsan Bey'in arşivi; Trabzon'da Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan işgal sırasında birçoğunun kaybolmasına olmasına rağmen Cumhuriyet döneminde yeniden yapılan derlemelerle yayınlanma imkânı bulmuştur.

Trabzon havalisinin önemli çalgısı kemençe ve unutulmaya yüz tutmuş olan tulum hakkında kapsamlı inceleme-araştırma çalışması ünlü İngiliz Çalgı bilimci Laurence Hicken tarafından 1953 yılından itibaren yürütülmüş, bu çalgıların fiziki yapısını ihtiva

eden akort düzeninden, ıskalasındaki nota düzenine kadar tüm yapısal özellikleri kayıt altına alınarak, ayrıca bu çalgıların kökleri ve icra edildiği alanlarıyla ilgili elde edilmiş sonuçlar ve enstrümanların icralarının transkripsiyonları ve müzik analizlerine yer verilen ilk çalışmadır. Öte yandan Trabzon kentli dokusu içindeki müzik türlerinin icra edildiği kent aktivitelerinden söz eden Akın dergisi 1923-1960 dönemiyle ilgili günümüze önemli bilgiler aktarmaktadır. Trabzon'da İş Bankası kambiyo şefliğinde 1930 ile 1935 yılları arasında görev yapan rebabî ve Şair Sabahattin Volkan, anılarını anlattığı yazılarından Trabzon hakkında önemli bilgiler verirken, şu sözleriyle o dönemin Trabzon kentinin yüksek sosyal yaşamı hakkında bir gerçeği de ortaya koymaktadır: "O devirde Trabzon gençliğini Türkiye'nin hiçbir yerinde bulamazsınız. Bin istihfafla geldiğim Trabzon'da birtakım kitapları bilgimi pekiştirmek için yeniden okumak zorunda kaldım!" Kanuni Osman Aksu'nun verdiği bilgilere göre müzik alanında etkin olan kurumların başında Doğanspor, Necmiâti, İdmanocağı gibi Cumhuriyetle yaşıt spor kulüpleri gelmekteydi. Trabzon Necmiâti Spor Kulübü Ar Heyeti Orkestrası kentin önemli müzik topluluğuydu. Öyle ki, 1937'de Ulu Önder Atatürk'ün Trabzon'u üçüncü ve son ziyaretlerinde huzurunda konser veren orkestra olma önemini taşımaktadır. Konuyu makro bakış açısıyla ele aldığımız bu inceleme yazımızda sunduğumuz tüm bu çalışmalar gösteriyor ki, Trabzon ve havalisi ciddi bir literatürün oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra kadın-erkek kaynaşması için bir takım etkinlikler düzenlenmiş özellikle balolarda kendini gösteren şehir ahalişi bununla yetinmemiş 'kabul günü' adı altında toplantılar tertip ederek cumhuriyetin yeni yaşam biçimine uymak adına azami duyarlılığı göstermiştir. İşte bu duyarlılık çerçevesinde şehirli ahali geleneksel Türk müziği ve batılı tüm müziklerle meşk etmiştir. Geleneksel müziğe karşı çok büyük bir sevgi besleyen şehrin, bu müzikte ve batı müziğinde önemli isimler yetişmesine vesile olduğu önemli bir gerçektir.

1930'lu yılların Trabzon'unda çok önemli bir

sosyal kulüp olan 'Gençler Kulübü' tarafından yayımlanan 'Akın Mecmuası' o dönemin Trabzon'un şehir hayatına ait çok önemli bilgileri günümüze aktarmaktadır. Halktan Süleyman Emin Bey'in iyi bir piyanist olduğunu; Sezai Aydın Bey'in keman, Ziya Aydın Bey'in mandolinde çok usta müzisyenler olduklarını; Akın dergisinin günümüze aktardığı sosyal etkinliklerin sonucunda öğreniyoruz. Ülkemizde ilk rugan ayakkabıyı üreten ve Trabzon Semerciler'de şık bir kundura mağazası bulunan ekalliyetten Aleksi Kostas'ın kalfası olan Nazif Kara'nın bacanağı ve dönemin ünlü kabadayı Süleyman Kara'nın (Klarnetçi Süleyman) klânette ne kadar mahir olduğu, sazını büyük bir ustalıklı olarak batı müziğinden seçkin örnekler verdiğini yine Akın dergisinden günümüze aktarılan bilgilerden öğreniyoruz.

Temel Şükrü Doğru

1960'TAN GÜNÜMÜZE KADAR OLAN DÖNEM

Son 60 yılı içine alan bu dönemi incelediğimizde, kaynakların ve anıların önceki dönemlere oranla çok daha taze olduğu gerçeğiyle daha net bilgilere ulaşıyoruz. 20. yüzyıl Avrupası düşünüldüğünde, bir kentin, bir bölgenin müzik incelemesinin yapılması geç kalınmış bir durum olarak görülse de, ülkenin yaşadığı sosyal kopmalar ve siyasi olaylar nedeniyle bu durumu doğal karşılamak gerekiyor. Araştırmalara esas teşkil edecek olan somut materyallerin yazılı kaynak olmasından ziyade anılarla ağızdan ağıza hatırat şeklinde; ustadan çırağa bırakılan müzikal miras olarak devredilmesi araştırmaların yapılmasını daha güç kılmaktadır. Cumhuriyetin kurucu fikri olan kültür değerlendirme çalışmalarının, siyasi nedenlerle kopmaya uğraması ve yine siyasi nedenlerden dolayı dış etkilerin yönlendirdiği kültür politikaları, sürdürülen araştırmaların sorunlu süreçler yaşamasına neden olmuştur. 1950 yılında tek başına iktidara gelen Demokrat Parti'nin izlediği siyasi kültür politikaları sonucu, geleneksel yapısından koparılmış ve yeniden yapılandırılmış geleneksel müziklerin, bu yeni yapı içinde 1960 ve sonrasına taşınması ülkenin yaşadığı müzikal cinnetin başka bir evreye geçmesine neden olmuştur. Tamamen batı müziği eksenli yapının aranjman denilen yeni müzik türünü dinleyicinin kulağına kazımasının yanı sıra, geleneksel yapısından koparılıp imtiyazlı kimi sanatçıları siyasi olarak yaratmanın dejenerasyonu ile geleneksel müzikler de Suat Sayın gibi kimi bestecilerin besteleriyle duygu yoğunluğu yüksek eserlerini ortaya çıkarmıştır. Bu durumdan Trabzon ve havalisinin etkilenmemesi tabii ki mümkün değildi. 29 Nisan 1964'te Adnan Östrak'ın genel müdürlüğünde Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun kurulması müzik açısından ülkemizde yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bu dönem, geride kalan yaklaşık 15 yıl içinde yukarıda sözünü ettiğim siyasi etkinin altında kılık/şekil değiştiren geleneksel müziklerin yeniden sağlıklı bir yapıya kazandırılmasında önem teşkil etmektedir. Türkiye Radyo Televizyon

Kurumu'nun denetleme kurulu, bu dejenere yapıya geçit vermezken halk tarafından yanlış anlaşılmaya neden olmuş ve halk kendi alternatif müziğini Suat Sayın gibi Arap müziği ithalatçısı besteciler önderliğinde yaratmıştır.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) 1967 yılında ülkemizin önemli Çağdaş Türk müziği bestecileri İlhan Baran ve Cengiz Tanç vasıtasıyla TRT 1. Folklor Gezisi'ni tertip etmiş, Trabzon ve havalisinden derlenen 200'ü aşkın parça kayıt altına alınarak İlhan Baran ve Cahit Tanç tarafından Gültekin Oransay'ın "Küğ" dergisinde "Trabzon ve Rize Bölgesi Yerel Küğü" adıyla iki bölüm halinde yayınlanmıştır. Bu çalışmalar gerçekleşirken Trabzon folklor bilimci ve derlemeci Dr. Mustafa Duman'ın o çok değerli araştırma, inceleme ve çalışmalarını anmadan geçemeyiz. Bulunduğu her ortamda kayıtlar yapan Dr. Mustafa Duman'ın derlediği türküler günümüze dek kaynakları çoğaltılarak aktarılır ve önemlidir. Bu anlamda Dr. Mustafa Duman'ın "Kemençemin Telleri" adlı yapıtı, alanında önemlidir. Trabzon bölgesinin müzikleri üzerine araştırma yapan yabancı müzikologlardan birisi de Martin Stokes'tur. 1986-1988 yılları arasında fasılalarla özellikle Çepnilerin meskün olduğu alanlarda araştırmalar gerçekleştirir ve 1990'lı yıllarda bu çalışmalarını makaleler halinde yayınlar!

Kısa adı HAGEM olan Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından 1990'ların hemen başında düzenlenen II. Türkiye Folklor Taraması kapsamında 16-22 Temmuz 1991 tarihlerinde Trabzon'da kısa süreli bir alan taraması gerçekleştirilir. Konunun uzmanları Yüksel Şahin, Ahmet Çakır ve Doğanay Çevik tarafından bu çalışmanın ardından yapılan derlemelerle ilgili geniş kapsamlı açıklayıcı bir yayın yapılmazken edinilen malzemeler muhafaza altında tutulmaktadır. 1990'ların hemen başında Trabzon bölgesinde alan taraması yapan İTÜ TMDK öğretim üyesi Süleyman Şenel'in, bölge müzik araştırmacılığının önemini vurguladığı ve 1994 yılında yayınladığı "Trabzon Bölgesi Halk Musikisi'ne Giriş" adlı kitabı alanında önemli bir yapıttır.

İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü, Etnomüzikoloji ve Folklor Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Abdullah Akat, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yayımlanan Trabzon Tarihi adlı kitabın 2. cildinin 364. sayfasında, yerelde yapılan çalışmalardan olan Trabzonlu Müzisyenler ve Musikimizde İz Bırakanlar adlı kitabımla ve 1993 yılı ocak ayından itibaren çıkarmaya başladığım Mavi Nota Müzik ve Sanat Dergisi, yine aynı yıllardan itibaren düzenli olarak verilen Mavi Nota Müzik Ödülleri'nden şu şekilde söz eder:

“Trabzon şehir musıkısı üzerine yereldeki ilk kapsamlı çalışmayı 1991 yılında Müfit Semih Baylan yayınlar. *Trabzonlu Müzisyenler ve Musikimizde İz Bırakanlar* adını taşıyan kitap hem şehir musikisinin geçmişine ışık tutar hem de kendi dönemini aktararak önemli bir boşluğu doldurur. Kültür-sanat-edebiyat dergilerinin tarihsel derinliği ve niteliği ile haklı olarak övülen Trabzon'un müzik alanında en önemli süreli yayını ‘Mavi Nota’ dergisi olur. Editörlüğü Baylan tarafından yapılan derginin ilk sayısı 1993 yılının ocak ayında çıkar. Mavi Nota yalnız Trabzon’da değil zaman içinde ulusal ve uluslararası alanda da tanınır. 2000’li yıllara gelindiğinde internet ortamında yayınlanmaya başlayan ve günlük e-müzik gazetesine dönüşen Mavi Nota günümüzde halen varlığını sürdürmektedir.

Mavi Nota Müzik ve Sanat dergisi, yayın hayatı boyunca şehrin müzik kültürüne olan katkısının yanında Mavi Nota Müzik Ödülleri’yle ülke genelinde ses getirir. Trabzon’da müzik üretmenin yanı sıra müziği konuşmak açısından önemli olan bir tartışma kültürünün oluşumuna katkı veren dergi, müzik felsefesi ve estetiğinin gelişimi adına da önemlidir. Şehrin bu anlamdaki gelişimi ülke genelinde 1994 yılından itibaren müziğe hizmet eden müzik adamı, eğitimci, öğrenci, müzik yapımcısı, sanatçı ve birçok değerimizin seçilerek ödüllendirilmesiyle taçlanır. Mavi Nota Müzik Ödülleri günümüze dek düzenli bir şekilde seçiciler kurulu ve halk oylamasıyla seçilen değerli müzik insanlarına sunulmaya devam ederken, Türkiye’nin en uzun soluklu, Avrupa’nın ise en iyi 50 müzik ödülünden biri olarak gösterilir.”

Mavi Nota Müzik Ödülleri 2022 yılında 30. kez verilmiştir.

2002 yılından itibaren Prof. Dr. Abdullah Akat tarafından da Trabzon bölgesinde alan araştırmaları yapılmış, bölge tarihi ve sosyo-kültürel hayatıyla ilgili literatür üzerine çalışılmış ve 2006 yılından bugüne “Karadeniz Müziği” hakkında farklı türlerde yayınlar gerçekleştirilmiştir. Karadeniz kültür havzasındaki karşılaştırmalı çalışmalara zemin hazırlanabilmesi, görsel-işitsel etnomüzikolojinin ve müzik arşivciliğinin ülkemizde gelişebilmesi adına Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ) bünyesinde kurulan ve Mayıs 2018 yılında Trabzon Üniversitesi’nin kurulmasıyla bu üniversite bünyesine dâhil edilen KARMA kurulmuştur. KARMA’nın çalışma alanı Türkiye’nin Doğu Karadeniz Bölgesi kaynaklarının yanı sıra, Trabzon bölgesi ve havalisinin müziğiyle ilişkisi bulunan çevre coğrafyalar ve yöreden göç etmiş mübadiller üzerine yapılan çalışmalar da mümkün mertebe arşivde bir araya getirilerek yararlanmak isteyenlerin ilgisine sunulmuştur.

Bu incelemede yazılan çalışmaların haricinde elbette bölgede birçok irili ufaklı alan taraması ve çalışma gerçekleştirilmiştir. Örneğin TRT’nin Türk Halk Müziği Repertuarı’nın kurum dışı derlemecilere açık olması, araştırmacıların ve meraklıların ilgisini çekmiş, bunun sonucunda Trabzon bölgesinden birçok derlemecinin elde ettiği derlemeler TRT THM repertuarına kazandırılmıştır. Özellikle önce Karadeniz Teknik Üniversitesi, sonrasında Trabzon Üniversitesi Devlet Konservatuvarı’nın bu konuda bölgede etkinliği sonucu konuyla ilgili alan taraması yapan birçok yerli ve yabancı yayın yazarlarının bir araya gelmesinde etkin olmuştur. İngiliz Müzik Bilimci Thomas James Samson’un 2015-2018 yılları arasında Trabzon’da çeşitli zamanlarda bulunarak KARMA müzik arşivinden de yararlandığı kitap çalışması “Black Sea Sketches: Music, Place and People” başlığıyla 2012’de Routledge tarafından yayınlanmıştır. Bu kitabın yazılması aşamasında James Samson ile gerçekleştirdiğim söyleşilerde verdiğim bilgiler eserde aynen yer almıştır.

Trabzon'un müzik kültürüne dair yerel ve ulusal kaynaklar incelendiğinde, Trabzon müzik kültürünü oluşturan iki ana unsurun, Şehir Musikisi ve Köy halk musikisi olduğu görülür ya da bu iki ana unsura ayırabiliriz. Trabzon şehrinin musikisini, geleneksel klasik Türk musikisiyle batı müziği oluştururken; köy halk musikisini de âşık musikisi, çevre bölgelerden etkileşim yoluyla gelen halk musikisi ve dini musiki gibi türler oluşturmaktadır.

Suat Kurtuldu

Trabzon Şehir Musikisi Üzerine Genel Bir Bakış

1950'li yıllarda Trabzon'daki okullarda müzik çalışmaları tam anlamıyla bir çabalama düzeyindeydi. Öğrenciler sınıf geçmek için, gereği kadar çalışıyor, daha verimli çalışma arzusunda olanlar ise, olanaksızlık yüzünden körelip gidiyorlardı. 1953, 1954 yıllarında, Trabzon Lisesi'nin müzik öğretmenini Ayşe Çakır, bir piyano (ki piyanoyu kendisi çalışıyordu), üç ya da dört keman, altı mandolin ve mükemmel düzeyde yetişmiş korosuyla alışık olunmayan zenginlikte programlar sunmuştu dinleyicilerine. Kuşkusuz müzik öğretmenini Ayşe Çakır'ın bu çoksesli müzik çalışmaları kentin müzik yaşamına çok olumlu bir biçimde yansımıştı. Beşikdüzü Köy Enstitüsü'nde hayat bulan ve müzik öğretmenini Mehmet Ali Kamacıoğlu'nun yönettiği çok sesli müzik çalışmaları ciddi önem ar-

zederken, şehir musikisi açısından ciddi sayılabilecek çalışmalar daha sonra Trabzon'un önemli kültür yuvalarından birisi olan Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti (TLYD) çatısı altında hayat buldu. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte tüm ülkeye hâkim olan aydınlanma süreci içinde hayat bulan çoksesli müzik, o yıllarda Baterist Hikmet Bey, Hafız Osman Bey gibi müzisyenlerin elinde büyüyerek etkisini bütün bölgede göstermiştir. 1950'li yıllarda yukarıda sözünü ettiğimiz Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti çatısı altında yer alan çok sesli müzik orkestraları o dönemi yaşayan ve bugün hayatta olan Trabzonluların anıları arasında önemli yer tutar. Burada devam eden çoksesli müzik çalışmaları içinde Cambaz Kemal lakabıyla tanınan merhum Kemal Çetinkaya'yı görüyoruz. Kemal Çetinkaya'nın mesleği müzisyenlik değildi kuşkusuz. Limandaki yük boşaltan vinçlerin operatörlüğünü yapan ve oradan emekli olan bir kentliydi. Kemal Çetinkaya'nın bir başka adı da Komple Kemal'dir. Mesleği olan vinç operatörlüğünün yanı sıra elektronik aletlerin bakım ve onarımını yapabilen birisidir, Trabzon bölgesinin atletizm ajanı ve atletizm antrenörüdür. Tabii bu arada Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti'nin orkestrasında akordeon, klavye ve banço çalar. Bu orkestrada yer alan bir diğer isim ise Got Zeki lakabıyla tanınan Zeki Tarakçıoğlu'dur. Bu şehrin yetiştirdiği iyi bateristlerden birisidir. Klarinet, saksafon ve trompet çalan Seyfi Çekiç, Muhittin Aşut, çeşitli orkestralarda müzik yapan Veysi Pasin, Ahmet Demirci, Akif Erdiker, Erkan Bilgen sayabileceğimiz isimlerdir. Zaten TLYC orkestrası Latin ağırlıklı müzik yapardı. Burada adı geçen müzisyenlerden bazıları Orhan Sezener Orkestrası gibi ülke çapında isim yapmış bir grupta çalma olanağı bulmuşlardır. Yukarıda adı geçen Akif Erdiker marakas, Erkan Bilgen ise bateri ve tumba çalarlardı. Jenerasyon olarak grup elemanlarından daha yaşlı olan Turan Faik Gönen ise saksafon icracısı olarak katılır grup üyelerinin arasına. 1960'ların başından itibaren yukarıda adını saydığımız isimler yerlerini yeni jenerasyona bırakmaya başlamıştır. Bu yeni jenerasyonun içinde Got Zeki lakabıyla tanınan Zeki Tarakçıoğlu'nun yerine

Rasim Üngör gelir. Orkestranın akordeon icracısı ise Ertan Gençsoy'dur. Trompette Hasan Demirkılıç, gitarda ise Albay Necdet Tunçman'ın oğlu Nejat Tunçman'dır. Nejat Tunçman, Trabzon'da ilk elektro gitarı kendi imkânlarıyla türeten bir gitar sanatçısıydı.

Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti'nin çoksesli müzik orkestrası aynı zamanda Kalepark Askeri Gazino'sunun sürekli orkestrasıydı. Oldukça kaliteli müzik yapan bir orkestraydı. Örnek verecek olursak orkestranın trompet icracısı Hasan Demirkılıç'ın, dünya trompet repertuarının başyapıtlarından olan İl Silenzio adlı eseri trompetle yorumu, bugün hayatta olup o yorumu dinleyenlerin övgüyle söz ettikleri bir yorumdur.

Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti orkestrası bünyesinde yer alan müzisyenler, daha sonra Karadeniz Teknik Üniversitesi Müzik Kulübü'nün kurulmasıyla ve üniversitenin şartlarının daha iyi olmasıyla birlikte üniversite müzik kulübünde de çalmaya başlarlar.

Trabzon'da Halikarnas Altılısı olarak müzik yapan gurubun adı daha sonra Trapezüs olarak değiştirilir. Mimar Bekir Gerçek bu orkestranın bateristidir. Çalışmalar devam ederken, topluluğun elemanları sadece enstrüman satın alabilmek için profesyonelliği seçerler. Kahramanmaraş Caddesi üzerinde yer alan İl Özel İdaresine ait binanın (Şimdi Koton Mağazası) üst katında bulunan Taç Kulüp'te Türk Alman Dostluk Derneği'nin katkısıyla müzik yapmaya devam ederler. Aldıkları ücret çok iyidir. Günlük 80 lira yevmiye alan orkestra elemanları dönemin Trabzon Valisi'nden daha çok kazanmaktadırlar. Bu kazandıkları paralarla orkestralarına enstrüman satın alırlar. Çoksesli hafif müziğin hemen bütün türlerini çalabilen orkestra, çok seçkin hazırlanmış bir repertuara da sahiptirler. Trabzon'a gelen dönemin ünlü hafif müzik sanatçılarına da eşlik eden bu grup, ülkemiz ve Trabzon çoksesli müzik tarihinde haklı bir yer edinir. 1970'lerin başında yukarıda adı geçen müzisyenler müziği bıraktıktan hemen sonra, Akçaabat'ta Kasabalılar adıyla birçok sesli müzik orkestrası kurulur. Bu orkestrada yer alan müzisyenlerin birçoğu müzik piyasasında tanınma-

yan ve bilinmeyen müzisyenlerdir. Ancak tamamına yakını Akçaabatlı gençlerden oluşmaktadır. İşte bu orkestrayı derleyip toparlayan ve ayakta durmasına öncülük eden kişi, yine bir Akçaabatlı genç olan Ali Sezgin'dir. Ali Sezgin müzik aşkı uğruna üniversite tahsilini yarım bırakıp müzisyenliğe karar verir. Kasabalılar grubu Trabzon'da ve Akçaabat'ta nitelikli konserlere imza atar. Daha sonra bireysel olarak müzik yaşamına devam eden Ali Sezgin, ilkelerinden ve müzik anlayışından hiç ödün vermeden çok nitelikli müzisyenler yetiştirir. Çoksesli müziğin armoni kurallarıyla geleneksel yerel müziğimizi başarılı sentezlerde buluşturur. Bunların arasında Hamsi için yazdığı şarkısı çok özel bir şarkıdır. Albüm çalışmaları olmuştur. Ali Sezgin hâlâ bireysel olarak müzik hayatına devam etmektedir. Şu anda Trabzon'da bireysel de olsa müzik yapan çoğu gençler Ali Sezgin'in müziği sevdiren, müziğe kazandırdığı müzisyenlerdir.

Trabzon şehir musikisinin önemli şahsiyetlerinden olan ve Tamburi Fransız Ali olarak bilinen Ali Baykal'ın hayatı hakkında çok fazla bilgimiz yoktur. Muhtemelen 1870'li yılların başında (1872?) Trabzon'da doğduğu ve 1940'lı yılların sonuna doğru (1947?) İstanbul'da vefat ettiği bilinmektedir. Mezarı İstanbul Edirnekapi Mezarlığı'ndadır. Trabzon'un Çömlekçi Mahallesi'nde ikamet etmiştir. Trabzon Limanı'ndaki Fransız motor kumpanyasında mavnacılık (1940'lı yıllarda gemiler Trabzon Limanı'na yanaşmadığı için açıkta demirler, yolcuları ve eşyalarıyla diğer yükler mavnalarla sahile taşınırdı) yaptığı için halk arasında Fransız Ali olarak isimlendirilmişti. Tamburi Cemil Bey üslubuna haiz titreşim bir üslupta çaldığı tamburu dinleyiciler tarafından pek beğenilirdi. Uzun Sokak'taki şimdilerde üzerinden tanjant yolunun geçtiği Panorama Sineması'nda film aralarında tambur taksimleri yapardı. Bu şekilde onu tanıyan İstanbullu rebab sanatçısı ve şair Sabahaddin Volkan, onunla tanışmasını Avni Anıl'ın Müzik Mecmuasında 1964 yılında yayımlamıştır. Tamburi Fransız Ali (Baykal), Atatürk'ün Trabzon'u son ziyareti olan 10 Haziran 1937 tarihinde Ulu önderin huzurunda verdiği konserle onun dikkatini çekmiştir. Atatürk'ün bundan sonra

senin adın Türk Ali olsun, maaşlı bir iş verilsin önerisini, (Fransız) Ali Baykal kabul etmemiştir.

Trabzon şehir musikisinin bir başka önemli şahsiyeti ise Udi İhsan Hizer'dir. Cümbüş de çalan İhsan Hizer 1904 yılında Trabzon'da doğmuş ve 10 Aralık 1993 tarihinde Trabzon'da vefat etmiştir. 1937 yılında Atatürk'ün son ziyaretlerinde Atatürk Köşkü olarak bilinen tarihi konakta huzurunda Necmiati Spor Kulübü orkestrasıyla ud çalmış ve o geceyle ilgili önemli bilgiler aktarmıştır. Trabzon'da ticaretle uğraşan İhsan Hizer, o yılların Trabzon'un da enstrüman çalmanın ayıp sayıldığını, derneğe provaya giderken udunu ceketinin/paltosunun altına saklayarak gittiğini bizzat bana naklettiği anılarında söylemiştir. Trabzon şehrinde müzik icracısına sosyal bakışın belirlenmesi açısından önemli bir ayrıntıdır verilen bu bilgi.

Trabzon şehir musikisinde çengilerinde yeri önemliydi. Osmanlı İmparatorluğu içindeki toplumsal yaşamda erkek kadın ayrımı (haremlik-selamlık) kadın erkek birlikte eğlencesini de mümkün kılıyordu. Cumhuriyetin ilanından önce Trabzon şehrinde düzenlenen müzik eğlencelerinde özellikle 9/8'lik aksak ritimde dans eden rakkaseler yer alırdı. Bu rakkaselere halk arasında "Çengi" denirdi. Çengiler raks etmeye gençten yaşlıya doğru sırayla çıkardılar. Bu çengiler içinde en tanınmışları Emine Hanım, Hamiyet Hanım, Saliha Hanım ve Asiye Hanım'dı. Yaşamları hakkında günümüze kadar ulaşan bilgi bulunmayan bu çengiler Trabzon şehrinin eğlence gecelerinde derin iz bırakmışlardı.

Trabzonlu Dizdar ailesinin kızı olan tamburi Laika Karabey, İleri Türk Musikisi konservatuarının kurucusudur. Her ne kadar kaynaklarda doğum yeri bilgisi olarak İstanbul geçiyorsa da 1909 yılında babası Miralay Hikmet Bey'in görev için bulunduğu, Suudi Arabistan'ın Yemen sınırındaki Asir Bölgesi'nde doğmuştur. Müziğe çok küçük yaşlarda tambur çalarak başlayan Laika Karabey'in Trabzon'da ikamet ettiği günlerde şehir musikisine kuşkusuz katkısı olmuştur. Trabzon'dan İstanbul'a gelin giden Laika Karabey'in ilk hocası Tamburi Cemil Bey'in yeğeni Hikmet Bey'dir. Trabzonlu bestekâr Rahmi Bey feyz

aldığı bir başka Türk müziği bestecisidir. Makamlar konusunda yaptığı çalışmalarda mihenk taşı ise Leon Hancıyan'dır. Ahmet Irsoy ile hemen tüm Türk müziği repertuarını meşk etti. Değerli inceleme ve araştırma yazıları yazdı. Bunlar içinde Arap ve doğu müziği üzerine yaptığı incelemeler değerlidir ve bu külliyyatı İskenderiye kitaplığının müzik kütüphanesindedir. Bestekâr olarak iki peşrev, bir saz semaisi ve dört şarkısı bilinen Laika Karabey, uzun yıllar İstanbul Radyosu icra heyetinde tambur çaldı ve 1948 yılında bu heyetten görüş ayrılıkları nedeniyle istifa ederek ayrıldı.

20 Nisan 1923 yılında Trabzon'da Murşit Teymur'un oğlu olarak doğan Ahmet Selim Teymur, ilk ve orta öğrenimini Trabzon'da yaptı. Üniversite tahsili için İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. İlk görev yeri Ahlat' tır. Daha sonra, Tirebolu ve Giresun'da hâkimlik yaptı. 1950'de Trabzon'a gelen Teymur 27 yıl aralıksız Trabzon Asliye Ceza Hâkimi olarak görev yaptı. 1977 yılında kendi isteğiyle emekli oldu. Musikiye ve sanata karşı sonsuz bir meyli olan Teymur, emeklilikten sonra Trabzon'da sanat çalışmalarına hız verdi. Bu arada Karadeniz gazetesinde "Kıyı" başlığı altında başlattığı köşe yazarlığını, Kuzey Haber gazetesinde sürdürdü. Basına karşı özel bir merakı olan Teymur'un 1960'lı yıllarda çıkan haftalık Yeniyol gazetesinde de devamlı yazıları çıkmıştır. Kıyı'dergisi nin maddi ve manevi mimarı olan Teymur bu konuda hayli emek harcamıştır. Ahmet Selim Teymur, çok yönlü bir insandı. Öğrenciliğinde başladığı musiki çalışmalarını ilerletti, bu konuda üstat oldu. 1949 yılında İstanbul Radyosu'nda 17 dakika süren bir konser vermiştir. Türk musikisinin doğal seslerini seven ve gelişmesi için çalışan Teymur bu konularda araştırmalar yaptı ve üç ciltlik "Türk Musikisi" isimli eserini yayımladı. Sahasında tutulan bu eser, İstanbul ve Ankara musiki çevrelerince ders kitabı olarak faydalanıldı. Trabzon Liselerinden Yetişenler Derneği'nin 1977 yılından itibaren vefatına kadar sekiz yıl ikinci başkanlığını yapmış, bu dönemde musiki çalışmalarını büyük bir titizlikle sürdürmüştür. Bugün Trabzon'da Türk musikisine bir ilgi varsa, bunda en büyük pay Ahmet Selim Teymur' undur.

Hoca unvanını pek çok kişi alabilir... Ancak hocaların hocası pek az kişiye nasip olan bir özelliktir. Süheyla Altmışdört 1951 yılında İstanbul Belediye Konservatuarı'nda musiki eğitimine başladı. Mezuniyetinin ardından hoca olarak konservatuarda çalışmalarına devam etti... Aynı kurumda aralıksız olarak günümüze-kadar süren bir hocalık dönemi yaşadı. Aynı zamanda 1960'lı yılların başında şeflik ve hocalığını üstlendiği Üniversite Korosu çalışmalarına başladı. Bu koroyu 42 yıl aralıksız, devamlı çalıştırdı. Radyo konserleri ve özellikle eğitime dayalı konserlerle, klasik musikimizin nadide eserlerini bu topluluk sayesinde Türk gençliğine ve bugünün üstatları diyebileceğimiz pek çok müzisyene aşıladı, örnek oldu. Süheyla Altmışdört, çeşitli dernek çalışmalarına da katıldı. Özel talebeler yetiştirdi. 60 yılı aşkın musiki hayatında daima geleneksel Türk musikisinin özelliklerini, inceliklerini en güzel toplu ve solo icrası için emek verdi, topluma sundu. Türkiye'nin dört bir yanında ondan feyz almış olan talebeleri bayrağı devir almış ve onun kendilerine göstermiş olduğu güzel yolda devam etmektedirler...

1936 yılında Trabzon'da doğan Devlet Sanatçısı Udi Dr. Teoman Önalı müzik yaşamına küçük yaşlarda teyzesinden ud dersleri alarak başladı. İlk ve orta öğrenimini Trabzon'da gerçekleştirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. Üniversite yaşamı sırasında müzik hep ön plandaydı. 1964 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Korosu'nu kurarak şefliğini yaptı. Tıbbiyeliler marşını besteledi. Bu yıllarda müzikolog Hüseyin Sadettin Arel'in kurduğu ileri Türk Musikisi Konservatuarı'nda başkanlık, koro şefliği ve hocalık yaptı. 1965'teki "Arel Çoksesli Beste Yarışması"nda dört sesli segâh şarkısıyla birincilik kazandı. 1967-1972 yılları arasında İstanbul Radyosu'nda koro şefliği ve ud sanatçılığı yaptı. Burada Mesut Cemil, Refik Fersan, Sadi Işıl原因 gibi ustalarla çalıştı. Vatani görevi için gittiği Isparta'da Isparta Musiki Derneği'ni kurdu ve onbir yıl bu derneğin başkanlığını, koro şefliğini yaptı. 1983 yılında İzmir'e yerleşti. TRT İzmir Radyosu'nda koro şefi ve ud sanatçısı olarak çalıştı. 1985'te Kültür Bakanlığı

İzmir Devlet Klasik Türk Müziği kurucu şefliğine atandı. Kültür Bakanlığı'nın talebi üzerine bestelediği "Mevlana'nın Ulusesi" adlı oratoryosundaki başarısıyla Devlet Sanatçısı oldu. 2001 yılında İzmir Devlet Klasik Türk Müziği Korosu şefliğinden yaş haddi nedeniyle emekliye ayrıldı. Aynı zamanda Dermatolog Tıp Doktoru olan Teoman Önalı yaşamını İzmir'de sürdürmektedir. Türk Halk Müziği Sanatçısı Şenel Önalı'nın ağabeyidir.

Trabzon önemli müzik topluluklarından Temel Şükrü Doğru ve Arkadaşları topluluğunun isim babası ve kurucusu olan Temel Şükrü Doğru müziğe Ankara'da başladı. Ankara'ya gitmesine udi Hamit Yalçın'ın kardeşi Salih Yalçın'ın teşviki neden oldu. 1951'de Ankara'ya gitti. Trabzon'da Osmanlı Bankası'nda başlayan memurluk hayatını Ankara'da Merkez Bankası'na girerek devam ettirdi. 1955'te Trabzon'a döndü. Bu arada Türkiye İş Bankası'na girdi. Trabzon'a dönünce Trabzon Musiki Cemiyeti'nin genel sekreterliğini üstlendi. Sinema işletmecisi Haydar Üçüncüoğlu ise Trabzon Musiki Cemiyeti'nin başkanlığına getirilmişti. Daha sonra bu cemiyetin başkanlığına Tamburi Suat Kurtuldu'nun ağabeyi Avukat Mahmut Kurtuldu getirildi. 1961 yılında geçirdiği ameliyat nedeniyle cemiyetle ilgilenemedi. İlgilenen de olmadı. Bunun üzerine cemiyet ilgisizlikten kapandı. 1964'te Fetih Derneği Başkanı avukat Mahmut Kurtuldu'nun bir konser teklifi gerçekleştirildikten sonra Suat Kurtuldu, Ahmet Yardımoğlu, Yılmaz Altan, Osman R. Aksu ve Kenan Yomralı ile Temel Şükrü Doğru ve Arkadaşları topluluğunu kurdu. Cemiyetlerin hukuki zorunluluklarından dolayı böyle bir topluluk kurma yoluna gidilmişti. Bu topluluğun adını Ahmet Yardımoğlu koymuştur. 1955 yılında kurulan Trabzon Musiki Cemiyeti'nin şehrimizin musiki hayatına canlılık getirdiği şüphe götürmez. 1955/1960 yılları arasında on defa sinema konseri gerçekleştiren bu dernek, hastane, lise ve cezaevi gibi mahalline uygun konserler düzenlemiştir. 1956-1957 yıllarında Trabzon'da ilk kez bir ses yarışması düzenlenmiştir. Bu yarışmalar 1959 yılında genişletilerek bölgeler arasına kaydırılmış ve bu bölge Erzurum'dan Sam-

sun'a kadar genişletilmiştir. İşte bu faaliyetlerin önderi Temel Şükrü Doğru'ydu. Temel Şükrü Doğru ve Arkadaşları topluluğu faaliyetini 1984 yılına kadar fasıllarla devam ettirdi. Zira ülkenin yaşadığı sosyo-ekonomik ve sosyo-politik çalkantılar doğal olarak bu topluluğu da etkilemişti. Temel Şükrü Doğru'nun faal müzik hayatı 1984 yılında geçirdiği rahatsızlık dönemine kadar sürdü. 1984 yılında geçirmiş olduğu mide rahatsızlığı yüzünden müzikten kopmak zorunda kaldı. Bırakmış olduğu topluluğa O'nun isteği doğrultusunda Suat Kurtuldu yönetici olarak getirildi.

1938 yılında Trabzon'da doğan Osman Razi Aksu, Trabzon'da ses getiren Temel Şükrü Doğru ve Arkadaşları Müzik Topluluğu'nun kurucu kadrosunda yer aldı. 1955 yılında katıldığı Trabzon Türk Musikisi Derneği hocalarından Mehmet Erken ve Temel Şükrü Doğru ile meşk etti. Üniversite yıllarında Şef Dr. Abidin Gerçeker yönetimindeki üniversite korosunda korist olarak yer aldı. Dayısı Cihangir Camii imamı Neyzen Mustafa Tüzün'ün 1960'lı yıllarda düzenlediği müzik toplantılarına katıldı. Zeki Arif Bey, Haydar Tatlıyay, Rıdvan Lale ile tanıştı. 1965 – 1980 yılları arasında görevli bulunduğu memleketi Trabzon'da yerel müzik çalışmalarına katıldı. Daha sonra da İstanbul'da 1982 yılında girdiği Anadolu Yakası Müzisyenler Derneği'nde tam 25 yıl Nuri Şenneyli ve İsmail Şençalar hocalardan kanun ve fasıl dersleri alarak bilgisini artırdı. 1984-1989 yılları arasında Rebabi-Bestekar Sabahaddin Volkan Bey ile bir grup içinde birçok meşke dahil oldu Udi Cahit Gözkan'ın müzik toplantılarına katılarak ondan feyz aldı. 1990 yılında intisab ettiği Galata Mevlevileri Mistik Müzik ve Sema Grubu'nun kanun sanatçısı olarak dış ülkelerde birçok konser ve sema törenlerine katıldı.

20. Yüzyılın başında Trabzon'da faaliyet göstererek katkıda bulunan Necmiati Spor Kulübü Orkestrası, İdmanocağı Spor Kulübü Orkestrası, İdman Yurdu Spor Kulübü, Halk Evi'nin AR (Sanat) Kolu, Gençler Kulübü, Doğanspor Kulübü, Sebat Gençlik gibi kulüpler mevcuttur. Bu spor kulüplerinin tamamının müzik şubeleri mevcuttur, hatta bazılarının tiyatro kolu vardır. Trabzon'un sosyal kulüplerinden

olan Gençler Kulübü saz heyetinin bir konser etkinliği hakkındaki bilgileri Akın dergisinin 1 Haziran 1932 tarihli sayısından öğreniyoruz.

Bu müthiş sanat ve müzik etkinliklerinin devamında evlere kadar yayılan meşk geleneği ailelerde yapılan fasılları meşhur kılar. Trabzon'da evler bir bakıma eğlence yeri gibidir ve bu eğlence anlayışı kentli bir yaşam tarzının rafine kültürüdür. Bu şekilde Trabzon şehrinde birçok musikişinas yetişir. Önceki bahislerde kısaca özgeçmişlerini verdiğim musikişinas Trabzonlulara ilaveten, Cevdet Yalçınar ve ailesi, Ferrit Tekebey, Mahmut Gürkan, Süheyla Altmışdört'ün babası Salih Altmışdört, Sırrı Altmışdört, Atatürk'ün sınıf arkadaşı olan Sadri Ayata ve diğerleri...

1937 Haziran'ında Atatürk'ün Trabzon'u üçüncü ve son kez ziyaretlerinde şimdilerde Atatürk Köşkü olarak bildiğimiz Soğuksu'daki köşkte bir fasıl tertip edilir. Mustafa Kemal Atatürk İstanbul'dan getirilen müzik topluluğunu gereksiz bularak geri gönderir ve Trabzonlu musikişinasları dinlemeyi arzu eder. Bunun üzerine Necmiati Spor Kulübü'ne mensup hanende Rıza Hançer, Tanburi Hafız Osman, Takunyacı Salih (keman) Baterist Hikmet Bey, Udi İhsan Hızar ve Tanburi Fransız Ali (Çanakçı) Atatürk'ün huzurunda fasıl gerçekleştirir. O geceye tanık olan Udi İhsan Hızar ile Meydan Parkı'nda yaptığı o müthiş sohbetlerde geceyle ilgili anılarını anlatırken, yaptıkları müzikten Atatürk'ün pek memnun kaldığını ve bazı şarkılarda topluluğa refakat ettiğini ve hatta bazı şarkıları solo olarak söylediğini nakletmişti.

Trabzon'da sosyal yaşamın ayrılmaz parçası olan gazinolar 1970'lere gelene kadar çok güçlü bir yer tutardı eğlence hayatında. 1930'lardan itibaren Hafız Mehmed Saz Heyeti, Mahmure Handan, Hafız Burhan, Kemani Elmaz Mehmed Saz Heyeti, Hafız Ahmet, Sabriye Tokses, Süheyla Bediye, Zeki Duygulu, Hamiyet Duygulu ve sonrasında ülke çapında üne sahip birçok sanatçı şehirde icralar yapar. Hatta Hamiyet Yüceses Trabzonlu Ongan ailesine gelin gelir ve bir süre Trabzon'da ikamet eder. Ancak bu evlilik kısa sürer ve ardından Trabzon'dan ayrılır.

Trabzon müzik yaşamında Trabzon Musiki Ce-

miyeti tarafından düzenlenen ses yarışmaları ayrı bir renk katmanıdır. Trabzon merkezli olan bu yarışmalar Samsun'dan Erzurum'a kadar olan geniş bir alanı kapsamaktaydı. Bu yarışmalar sırasında sahnede yer alan Temel Şükrü Doğru yönetimindeki icra heyetinde Kemani Hamit Yalçın, Udi Teoman Önal, Tanburi Suat Kurtuldu, Kanuni Osman Aksu, Klarnetist Osman Veyioğlu ve ritim sazlarda Süleyman Bilgiç ile Hilmi Güner bulunurken Nusret Şakar ve Necati Kurt gibi müzisyenlerde sahnede yer alır. Günümüzün ünlü ses sanatçısı Zekai Tunca, Trabzon Musiki Cemiyeti tarafından düzenlenen ses yarışmasında önce ikinci, daha sonra birinci olarak müzik yaşamına başlamıştır.

Ahmet Selim Teymur Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti çatısı altında sürdürdüğü nazari eğitim ve koro çalışmalarında, öğrencilerine rehber olması amacıyla üç cilt halinde "Türk Musikisi" adı altında hazırladığı çalışması 1979, 1980 ve 1981 yıllarında ayrı ayrı üç cilt olarak yayımlanır. Alanında, girift bir geleneksel müzik türünü en anlaşılır şekilde anlatan yapıt olarak önem arzederken, 2010 yılında Pan Yayıncılık tarafından aynı ad altında üç cilt birleştirilerek tek cilt olarak yeniden yayımlanmıştır.

Kişisel görüş farklılıkları nedeniyle sık denilebilecek aralıklarla çalkantılara neden olan Trabzon'daki musiki cemiyetleri, 3 Nisan 1985 tarihinde Ahmet Selim Teymur'un vefatından sonra yerine şef olarak gelen Faruk Zaim'in yönetimi sonucu Trabzon Liselerinden Yetişenler Cemiyeti'nden ayrılan Salih Kazancıoğlu, Osman Bayram ve Mustafa Pehlivan 1987 yılında Trabzon Müzik ve Halk Oyunları Derneği'ni kurdular. Bu bölünme ve ayrılmalar Trabzon dernekleri arasında sık görülen bir olay olmakla beraber, buralardan ayrılan müzisyenler farklı çatılar altında faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Yakın tarihe dek Trabzon'un kendine has müzik zevkinin varlığından söz edebiliriz. Trabzon eski mahalleleri olan Faroz, Sotka, Erdoğdu, Arafılboyu, Zeytinlik ve Boztepe mahalleri müzik zevkinin önemli tanıklığını yapmış mahallelerdir.

Trabzon'da geleneksel Türk klasik müziğine Hamamizade İsmail dede Efendi ile başladığımızda,

o günden bugüne Leyla Saz, Rahmi Bey, Tayyipzade Hafız Zühtü Efendi, Ragıp Efendi, Ziya Bey, Cemil Bey, Klarnetçi Süleyman, Bahri Bey, Tamburi Fransız Ali, Hamit Yalçın, Rıza Hançer, Temel Şükrü Doğru, Ahmet Selim Teymur, Suat Kurtuldu, Ahmet Yardımoğlu, Osman R. Aksu, Yılmaz Altın, Ergin Ören, Taşkın Özer, Teoman Önal, Salih Kazancıoğlu, Feriuh Uzunali, Özdemir Hafızoğlu gibi değerli besteci, icracı ve koro şefleriyle tarihten günümüze silsile halinde ulaşmıştır.

Trabzon'da Geleneksel Yerel Müziğe Genel Bakış

Trabzon'un Erdoğdu Mahallesi'nden olan Halk Müziği Sanatçısı İsmail Yazıcıoğlu, kendine has buluşu olan üslubuyla ayakta icra ettiği bağlaması geleneksel halk müziğinde haklı bir yer edinir. Genelde oturarak çalınan bağlamayı ayakta çalıp kendine has transkripsiyonlarla geleneksel yerel müziğe yeni tatlara getiren İsmail Yazıcıoğlu'nun en önemli çıkışı, alışılmışın dışında ilk kez bağlama ile icra ettiği kolbastı yorumudur. Bu yorum 45'lik plak olarak basılmıştır. Nejat Buhara tarafından derlenmiş Giresun (kolbastı) türküsü olan "Yaylanın çimeninde kuzu yayılır kuzu" türküsünü kendi üslubuyla bağlamada yorumlayarak geleneksel halk müziğinde yeni bir yol açmış ve bununla tanınmıştır.

Öte yandan aslen Arhavili olan Maçka doğumlu Laz asıllı bağlamacı Erkan Ocaklı, elektro bağlamada orijinal buluşlara imza atmış, bestelerinde kendine has yerel motifler taşıyan teknikler kullanmıştır. "Sözleri ve müziği kendine ait" Trabzon'un Kazaları adlı türküsü bağlamanın akordu değiştirilerek kayda alınmış bir eserdir. Bu kayıta bağlamayı Erkan Ocaklı çalmıştır. 1970'lerde çok sükse yapan bu türkü Trabzon'un o zaman on tane olan kazalarını yerel kültürel dokusuyla tek tek anlatması bakımından önemlidir. 2008 yılında genç yaşta kaybettiğimiz mahalli sanatçı Erkan Ocaklı'nın sözlerini kendisi yazıp bestelediği çok sayıda türküsü vardı.

Trabzon'un batısında yer alan ilk ilçe Akçaa-

bat'tır. Akçaabat'ın güneyinde Düzköy, batısında ise Vakfıkebir ilçeleri yer alır. Batıya doğru devam ettiğimizde Giresun il sınırıyla sınırlanan Beşikdüzü, onun güneyinde de Tonya ilçeleri yer alır. Bu alanda geçmişte Müslim ve Gayrimüslimler hep birlikte yaşamışlardır. Bu nedenle ortak köklü bir kültürün yaşadığı yöreler olarak günümüze kadar gelen derin bir toplumsal gelenek oluşmuştur. Öyle ki aynı düğünlerde, aynı horonlarda birlikte bulunmuş, aynı bahçelerde eğlence kurmuşlardır.

Dünyaca ünlü Akçaabat horonu davul zurnayla oynanır. Davul-zurna her zaman baş çalgı olarak kültürün içinde yaşamıştır. Tabii bu bahiste Kemeñçe'yi geçemeyiz. Düğünlerde ve diğer eğlencelerde Kemeñçe önemli bir yer tutar. Özellikle kız horonlarında çalınır. Ayrıca Langepon (Atlama) bu yörenin en karakteristik horonu olarak değerlendirilir. Yöre kadınının toplumsal sosyal yapı içinde etkin oluşunu gösteren destan yakma, gelin ağıtları ve ağlama türküleri karakteristik özellikler taşıyan kültürel motiflerdir. Bu yöreyi Maçka geleneksel kültürüyle birleştiren Mağmat Boğazı, Akçaabat yayla şenliklerinin Kadırğa yaylası üzerinden Kadırğa kültür havzası içerisindeki diğer yöre halkıyla etkileşimde bulunarak çok değerli müzik gelenekleri oluşturur. Kemeñçeci Nikola, Koryanalı Hüseyin Köse, Hozoyalı Hakkı, Hamit Akın, Sidıksalı Şevket Köroğlu, Hacı Kahvecioğlu, Hayri Karagülle geçmişten günümüze isimleri yaşayan önemli kemeñçe üstatlarıdır. Trabzon'a yakın olması nedeniyle Trabzon şehir kültüründen de en çok etkilenen ilçe olma bakımından Akçaabat önemli bir ilçedir. Trabzon şehir kültürü ile ciddi bir etkileşim içinde bulunan Akçaabat'ta geleneksel halk müziğinin yanı sıra geleneksel Türk klasik müziğinin de etkili olmasının önemli nedenidir.

Öte yandan Trabzon güneyinde kalan Zigana Dağı'nın eteklerinde Coşandere ve Değirmendere vadilerinin kesiştiği alanda konuşlanmış olan Maçka'da türkü demek yaşamın akışı demektir. Maçka'nın özellikle uzun havaları okunmuş özelliği bakımından son derece derin bir müzik lezzetine havidir. Ulusal halk müziğimiz sanatçıları içinde Maçka türkülerinden bes-

lenen ve kariyerini bu alanda ilerleterek halk müziği sanatçılarımız olmuştur. Bunların başında kuşkusuz Cemile Cevher gelmektedir. Ayrıca Haydar Eyüboğlu, Osman ve Erol Dülger, Ferhat Yurdakul gibi icracılar Maçka geleneksel halk kültürü içinde önemli yer tutar. Ayrıca Erkan Ocaklı ve Volkan Konak gibi geleneksel yapıdan beslenen sanatçılar kendi sentezleri ile kendi özgün müzik türlerini oluşturmuşlardır. Maçka yöresi Horon çeşitlerine baktığımızda Horon Kurma, düz Horon, Sıksara, Üç Ayak, Bıçak Oyunu ve Sallama gibi türlere sıkça rastlarız.

Trabzon sahil şeridinde doğruya doğru hareket ettiğimizde sırasıyla Yomra, Arsin ve Araklı ilçeleri gelir. Güneye doğru zor bir coğrafyaya sahip bu ilçelerimizde yerel halk çalgısı olarak genelde kemeñçe görülürken coğrafi yapıyı güneye doğru yaran Karadere vadisi sahil kesimiyle bu zor coğrafyanın kültürel etkileşimi açısından önemli iletişim sağlar.

Doğuya doğru devam ettiğimizde Sürmene ve Of Trabzon'un Rize istikametinde son kıyı ilçeleridir. Bu ilçelerin güneyinde Hayrat, Çaykara ve Dernekpazarı bulunur. Yöresel çalgı olarak kemeñçe az olarak görülse de davul-zurna ikilisine rastlanırken, iç (güney) kesimlerde horon daha çok kavalla oynanır. Bu ilçelerin Trabzon'a uzak olması, şehir kültüründen de uzak oldukları anlamını taşır.

Trabzon'un doğu sahilinde yer alan Sürmene'de kemeñçe önemli bir yer tutar. Sürmene ve yöresinde iki tür kemeñçeye rastlanır. Kalın sesli fasıl kemeñçeleri ve ince sesli horon kemeñçeleri. Kalın sesli fasıl kemeñçeleri genelde adından da anlaşılacağı üzere oturarak muhabbetlerinde çeşitli türkülerin içerisinde kullanılır. İnce sesli kemeñçeler ise horon oynanırken kullanılan kemeñçelerdir. Adı bu alanda efsaneleşmiş icracılar mevcuttur. Trabzon'un batı tarafında kalan Giresun'un Görele ilçesinde yaşayan kemeñçe tavrından etkilenen icracılar, icra tavrı bakımından çok çeşitlilik gösterirler. Bu icracıların en ünlüleri olarak; Hüseyin Dilaver, Fahrettin Dilaver, Ziya Bektaş gibi isimleri sayabiliriz. Sürmene ve havaliğinde de Atlama, Kız Horonu, Sıksara, Bıçak Horonu, Sallama, Sürtme en çok görülen Horon oyunlarıdır.

Çaykara yöresinde kaval çok önemli ve köklü bir geçmişe sahiptir. Horonlarda kemençe eşliği görürse de Çaykara ve havalisinde baş yerel çalgı kavalıdır. Bölgenin Bayburt'a yakın köylerinde de Çaykara havalisiyle etkileşim görülür.

Sonuç

Trabzon Müzik kültürü ve tarihini araştırabilecek ve günümüze bilgi aktararak aydınlatabilecek müzik arkeolojisi gibi disiplinler arası çalışmaların yapılmasından dolayı alanla ilgili yazılı kaynaklar sınırlı kalmış olup, yaşananlar genelde sözlü hatıratlarda kalmıştır. Bundan dolayı günümüze gelen bilgiler genelde tarihi kaynaklardan ve az sayıda dağınık yazılı kaynaklardan öğrenilebilmiştir. Bu yazılı kaynaklar kendi dönemi içerisinde yazılmış, bilimsel olarak yapılan alan taramaları dışında kalmış ikincil kaynaklardaki bilgilerin büyük bölümü belgelendirilmemiş ve varsayımlara dayalı olarak ve çoğunlukla ideolojik kaygıları barındırmaktan öte gidememiştir. Trabzon şehir musikisi üzerine ilk kapsamlı çalışmayı 1980'li yılların sonuna doğru yapıp 1991'de yayınladığımda, kesin ifadeleri kullanmak için yaptığım çalışmaların zorluğuna birebir tanık olmuş ve bu nedenle alandaki müzikal yaşamla ilgili varsayımları güçlendirecek verilerin ortaya konulması için ciddiyetle çalışılması gerektiğini 30 yıl önce vurgulamıştım.

1970'lerin ikinci yarısından itibaren görsel ve işitsel kayıt cihazların yaygınlık kazanmasıyla alan taramalarının yapılması, yapılan taramaların konser ve edilmesi mümkün olmuş ve böylelikle ciddi arşivler oluşturulmuştur. Bu arşivlerin oluşturulmasında sivil ve akademik birlikteliğin önemini vurgulamaya gerek var mı? 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde oluşturulan Karadeniz Müzik Arşivi KARMA'nın ne kadar önemli bir görev üstlendiği aşikâr ortada durmaktadır. Günümüze gelene kadar geçen 12 yıllık süre içinde KARMA sivil arşivcilerinde desteğiyle saklı bir hazine sandığına dönüşmüştür. Bu oluşumda Prof. Dr. Abdullah Akat'ın emeği ve önderliği tartışmasız çok değerli ve çok kıymetlidir.

Eldeki tarihi kaynaklar, derlenmeyi bekleyen hatıratlar Trabzon Şehri ve havalisinin sosyal yaşamı ve müziği hakkında ortalama 150-175 yıllık bir tarih sürecine somut değerlendirmeler yapma imkânı sunarken, müziğin müzeciliği gibi önemli bir alanda adım atılmamıştır. Elde edilen malzemeler etnografik bir çalışmayla bir araya getirilmezken, ilginçtir şehrin bu alanı coğrafi konumu ve bu coğrafyada yaşayan çeşitli halk topluluklarının dağılması sonucu yurtdışına taşınmış ve o ülkelerin müzelerinde sergilenir, değerlendirilir olmuştur.

Bu nedenle her türden etnografik malzeme için uygun çalışma ortamları oluşturulup hemde müzecilik anlamında şehrin uygun alanlarında sergilerle kültürel hafızanın canlı tutulması, bilinçli ve planlı stratejik hamleler için adım atılması ivedilikle gereklidir. Trabzon sosyo-müzikal hayatın mevcut durumuna ilişkin akademik ve alaylı yollarla elde edilen tespitler üzerine çalışmaların derinleştirilmesi, eldeki belge ve materyallerin en iyi şekilde saklanıp niteliği ve niceliği güçlendirilerek disiplinlerarası çalışmalar yoluyla kültürel geleceği aktarılması şehrin ve yörenin geleceği açısından çok önemli olduğu gibi elzemdir.

KAYNAKLAR:

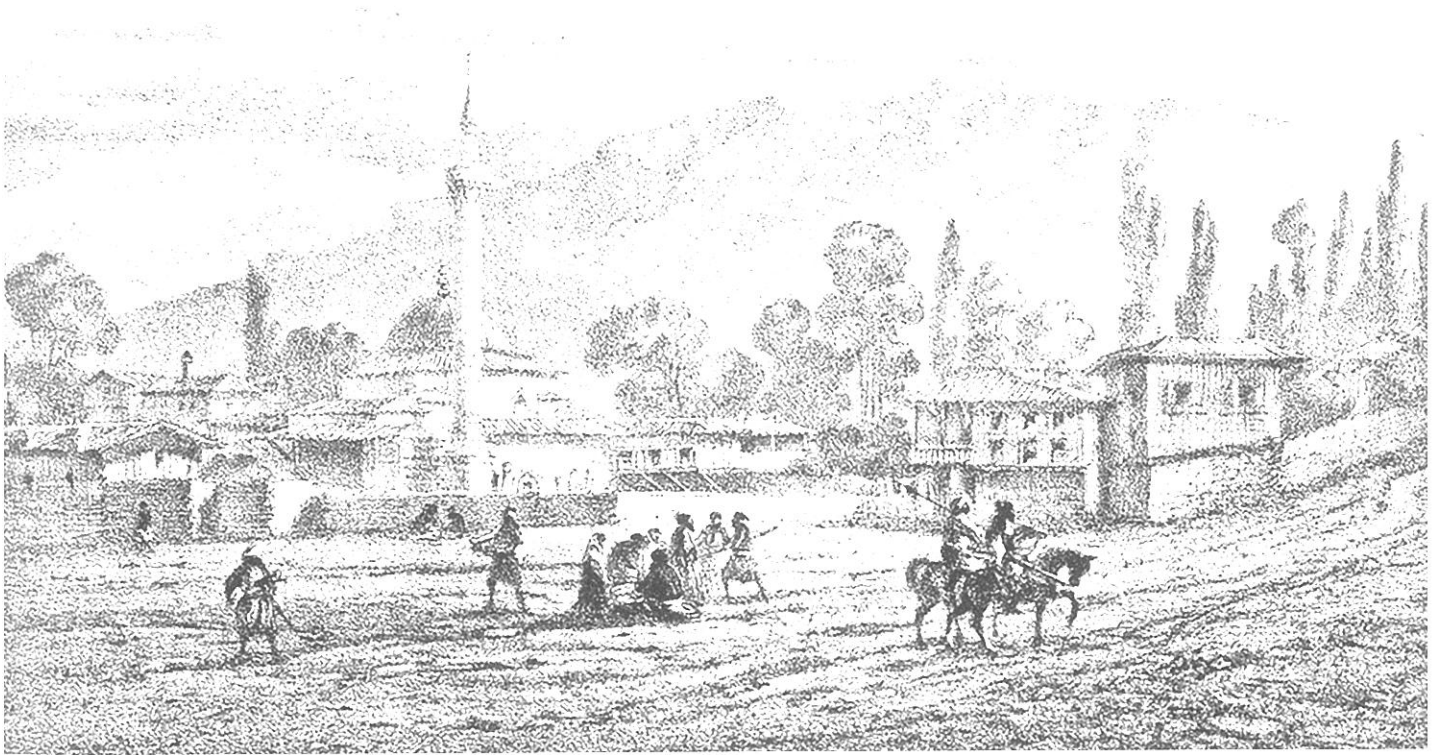
- AKAT Abdullah (Prof. Dr.) *Trabzon'da Müzik. Trabzon Tarihi 2. Cilt s.356 – 390 TTSO Yayını KTÜ Trabzon 2022*
- Akın Dergisi, 1 Haziran 1932, s.5 Trabzon
- BAYLAN Müfit Semih *Trabzonlu Müzisyenler ve Musikimizde İz Bırakanlar: S.24-39 Eser Ofset Matbaacılık Koll. Şti. 1991*
- BAYLAN Müfit Semih *Şimdi Müzik Zamanıdır. Denemeler. Trabzon Türk Sesi Gazetesi 26 8 1991 Sayı:5332*
- DUMAN Mustafa, *Kemençemin Telleri, Trabzon Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2004*
- GOLOĞLU Mahmut *Trabzon Tarihi-Fetihden Kurtuluşa Kadar: Kalite Matbaası 1975*
- İskenderiye Müzik Kitaplığı Yazışmaları. Müfit Semih Baylan ile 2023
- KİP Tarık. *TRT Sözlü Eserler Repertuarı. Ankara 1983*
- ŞENEL Süleyman, *Trabzon Bölgesi Halk Musikisine Giriş, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul 1994*
- YÖNETKEN Halil Bedii, *Derleme Notları, Orkestra Yayınları, İstanbul 1966*

İskenderpaşa Camii ve çevresi. Eugene Flandin - 1840